

волонтерської діяльності, та спираючись на проаналізовані нами літературні джерела, підтверджуємо велику популярність волонтерської діяльності у суспільстві і в умовах ВНЗ.

Сформульовані нами висновки не претендують на остаточне вирішення проблеми розвитку волонтерства в сучасних умовах. Вони повинні стати основою для прогнозування подальшої соціально-педагогічної роботи з підготовки волонтерів та організації їхньої успішної діяльності.

Слід зауважити, що при організації волонтерської роботи у вищому навчальному закладі варто враховувати можливість студентської громади, її ресурси щодо розвитку та вдосконалення волонтерської діяльності студентської молоді [10].

ЛІТЕРАТУРА

1. Безпалько О.В. Соціальна робота в громаді: Навч. посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 176 с.
2. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. – Кн. 2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади: Навч.-метод. посібник. – К.: Либідь, 2003. – 344 с.
3. Волонтерство: порадник для організатора волонтерського руху / Укл.: Лях Т.П., авт. кол. О.В.Безпалько, Н.В.Заверико, І.Д.Зверева, Н.В.Зимівець. – К.: Волонтер, 2001. – 176 с.
4. Волонтерський рух в Україні: тенденції розвитку / Р.Х.Вайнола, А.Й.Капська, Н.М.Комарова. – К.: Академпрес, 1999. – 112 с.
5. Грига І., Брижовата О., Дума Л., Лисенко О. Досвід волонтерської роботи та напрями її вдосконалення // Соціальна робота в Україні: перші кроки / Під ред. В.Полтавця. – К.: КМ Academia, 2000. – С. 145-173.
6. Збірка казок та оповідань до "Програми занять з профілактики ВІЛ/СНІДу та ризикової поведінки серед вихованців притулків для неповнолітніх у регіонах України" / За заг. ред. Т.В.Журавель; Авт.-упор.: О.А.Виноградова, Т.В.Журавель, О.М.Лозован. – К.:Калита, 2005. – 96 с.
7. Капська А.Й. Технологізація волонтерської роботи в сучасних умовах. – К.: Дер центр соц. служб, 2001. – 140 с.
8. Коваль Л.Г., Зверева І.Д., Хлебик С.Р. Соціальна педагогіка: Навч. посібник. – К.: ІЗМН, 1997. – 392 с.
9. Маккарлі С., Лінч Р. Управління діяльністю волонтерів: Як залучити громадськість до вирішення проблем суспільства: Пер. з англ. – К.: Гурт, 1998. – 160 с.
10. Організація волонтерського руху у вищих навчальних закладах: Діагностичний інструментарій: Методичні розробки / Т.О.Рудякевич. – Житомир: ЖДУ, 2004 – 20 с.
11. Підготовка волонтерів до роботи з дітьми обмежених функціональних можливостей: Методичні рекомендації до проведення тренінгових занять / О.В.Безпалько, С.В.Едель – К.: Видавництво Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, 2001. – 32 с.
12. Соціальна робота в Україні: Навч. посібник / І.Д.Зверева, О.В.Безпалько, С.Я.Харченко та ін.; За заг. ред. І.Д.Зверєвої, Г.М.Лактіонової. – К.: Науковий світ, 2003. – 233 с.

УДК 37.035

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ В СУЧАСНІЙ НАУЦІ

Борбич Н.В., викладач

Луцький педагогічний коледж

У статті розглядаються різноманітні наукові підходи до визначення поняття "соціальне виховання".

Ключові слова: соціальне виховання, соціалізація, соціальний досвід, ціннісні орієнтації.

Борбич Н.В. ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ СОЦИАЛЬНОГО ВОСПИТАНИЯ В СОВРЕМЕННОЙ НАУКЕ / Луцкий педагогический колледж, Украина.

В статье рассматриваются разнообразные научные подходы к определению понятия "социальное воспитание".

Ключевые слова: социальное воспитание, социализация, социальный опыт, ценностные ориентации.

Borbych N.V. THE TENDENCIES OF THE DEVELOPMENT OF THE SOCIAL EDUCATION IN THE MODERN SCIENCE / Lutsk pedagogical college, Ukraine.

In the article the different scientific approaches to the definition of the notion "social education" are studied.

Key words: social education, socialization, social experience, values orientation.

Національна доктрина розвитку освіти в Україні, Концепція виховання дітей і молоді в національній системі освіти передбачають формування соціальної активності й відповідальності особистості шляхом залучення вихованців до процесу державного будівництва, реформування суспільних відносин.

Разом із тим докорінне реформування всіх галузей життя українського суспільства, що відбуваються на сучасному етапі розвитку нашої країни, супроводжуються певними соціальними втратами й труднощами: зростає дитяча безпритульність, злочинність, наркоманія, посилюється соціальне розшарування в молодіжному середовищі, збільшуються групи знедолених громадян. А це призводить до того, що підростаюче покоління здебільшого відрізняється соціальною інерцією й зазнає серйозних труднощів у вирішенні соціально-практичних завдань.

За таких умов виникає гостра потреба в ефективній, науково обґрунтованій системі соціального виховання, що могла б захистити молоде покоління від руйнівних наслідків кризи, яку переживає країна. Сьогодні перед навчально-виховними закладами постають завдання забезпечити набуття молоддю соціального досвіду, засвоєння духовних досягнень українського народу, сприяти формуванню в юнаків та дівчат розвинутої духовності й загальної культури.

У сучасній вітчизняній і зарубіжній соціально-педагогічній літературі існують різні підходи до визначення категорії "соціальне виховання".

Більшість дослідників орієнтуються на інтереси й потреби суспільства та держави, на соціальне замовлення й вбачають призначення соціального виховання в регуляції соціальної поведінки дитини відповідно до цінностей і норм, що існують у соціумі. Так, у понятійно-термінологічному словнику "Соціальна робота / соціальна педагогіка" (1994), соціальне виховання визначається як "процес, націлений на розвиток, формування та зміну особистості; форма й метод соціальної роботи, спрямовані на оволодіння й засвоєння дітьми та молоддю соціального досвіду й вироблення якостей особистості, необхідних для подальшого життя" [1, 90].

Проблемі соціального виховання присвячені праці багатьох сучасних учених: А.І.Арнольдов, В.Г.Бочарова, А.В.Басов, Б.З.Вульф, М.А.Галагузова, Л.В.Мардахаєв, А.В.Мудрик, Г.В.Мухаметзянова, В.А.Нікітін, Л.Е.Нікітіна, В.Д.Семенов, Г.Н.Філонов, С.Н.Чистякова та ін.

Мета роботи спрямована на здійснення понятійно-категоріального аналізу терміна "соціальне виховання" на сучасному етапі розвитку соціально-педагогічної науки.

Аналіз сучасної літератури показав, що існують різні визначення поняття "соціальне виховання".

Окремі дослідники у визначенні категорії "соціальне виховання", орієнтуються в першу чергу на людину, її інтереси й потреби.

П.А.Шептенко, Г.А.Вороніна під соціальним вихованням розуміють "створення умов і стимулювання розвитку людини, її соціального становлення з використанням усіх соціальних впливів і діянь" [2, 36]. Автори при цьому зовсім не ігнорують "соціальне замовлення" і підкреслюють, що соціальне виховання створює можливості для оволодіння людиною необхідними з боку суспільства соціальними, духовними й емоційними цінностями (знаннями, переконаннями, вміннями, нормами, відносинами, зразками поведінки).

З орієнтацією на людину розглядає соціальне виховання О.В.Безпалько, вбачаючи його призначення у створенні в суспільстві оптимальних умов та заходів, спрямованих на оволодіння підростаючими поколіннями загальнолюдськими й спеціальними знаннями, соціальним досвідом з метою формування в них соціально-позитивних ціннісних орієнтацій [3, 29].

Під соціальним вихованням Ю.А.Гапон розуміє педагогічно організовану прогресивну зміну індивідом або групою вихованців місця та особистісної позиції, які вони займають у соціальній структурі [4, 18].

Л.Г.Коваль, І.Д.Зверева, С.Р.Хлебик теж розглядають соціальне виховання як систему заходів, направлених на оволодіння й засвоєння дітьми та молоддю загальнолюдських і спеціальних знань, соціального досвіду з метою формування у них стійких ціннісних орієнтацій і адекватної соціально направленої поведінки [5, 25]. Слід відмітити, що автори не відносять соціальне виховання до провідних категорій соціальної педагогіки (такими, на їхню думку, є категорії "соціальне середовище" і "соціалізація").

Ю.В.Василькова дотримується такої ж позиції й визначає соціальне виховання як процес, покликаний "забезпечити таку поведінку людини, яка буде відповідати нормам і правилам поведінки, прийнятим у

певному суспільстві". Правда, вона значно розширює зміст соціального виховання, визначаючи його завдання. До основних завдань Ю.В.Василькова відносить:

- а) індивідуальну допомогу особистості в кризовій ситуації;
- б) захист прав дитини;
- в) охорону здоров'я дитини;
- г) підготовку дитини до прийняття самостійних рішень [6, 59-60].

Відзначимо, що існує й більш розширене трактування процесу соціального виховання. Г.Каджаспірова й А.Каджаспіров підкреслюють, що соціальне виховання виступає як результат стихійної взаємодії людини з найближчим життєвим середовищем й умовами цілеспрямованого виховання. Тому його можна розглядати лише як "планомірне створення умов для відносно цілеспрямованого розвитку людини в процесі її соціалізації" [7, 25].

Соціальне виховання А.Капська розглядає в контексті соціалізації, відносячи його до основних інтегративних соціально-педагогічних понять. Воно розуміється нею як створення умов і заходів, спрямованих на оволодіння й засвоєння підростаючим поколінням загальнолюдських і спеціальних знань, соціального досвіду з метою формування в нього соціально-позитивних ціннісних орієнтацій [8].

Дещо інакше це питання розглядає А.В.Мудрик, яка характеризує зміст соціального виховання в контексті різноманітних факторів соціалізації. Особливу увагу вона приділяє мікрофакторам соціалізації і з їх урахуванням виділяє такі сфери соціального виховання: сімейне виховання, сусідство, групи ровесників, релігійні організації, виховні організації [9, 91].

Як бачимо, предметом соціального виховання, цілі якого реалізуються в процесі соціально-педагогічної діяльності, є не тільки соціально занедбані, а й благополучні діти, тому в його змісті можна виділити щонайменше два моменти: забезпечення соціального розвитку, соціальної адаптації дітей та профілактика негативних явищ у дитячому середовищі; соціальна реабілітація дітей з відхиленнями. Соціальне виховання здійснюється в різних сферах, головними з яких є освітні установи, сім'я, громадські дитячі та молодіжні організації, заклади творчості й дозвілля дітей, релігійні конфесії тощо.

В основі методології соціального виховання лежить загальнофілософський напрям наукового пізнання, котрий вказує шляхи дослідження функціонування всього суспільства, його груп і розвитку окремої особи, індивіда в конкретних історико-культурних умовах суспільства, а також шляхи дослідження дії окремих груп на соціальне формування особистості.

Зміст соціального виховання має антропологічну основу і включає досягнення інших наук, що займаються проблемами людинознавства: філософії, соціології, психології, етики, етнографії, культурології, медицини, правознавства, дефектології. Спираючись на знання цих наук, соціальне виховання організує і інтегрує їх потенціал в особистісному контексті стосовно свого предмета дослідження. У практиці соціального виховання пріоритетними є завдання, що передбачають формування гуманних відносин у соціумі, вибір форм і методів активної соціалізації особистості, компетентної соціальної допомоги, підтримки людини.

Отже, соціальне виховання, як галузь науки і сфера практичної діяльності, націлене на перетворення навколишнього середовища, створення гуманних відносин в соціумі, пошук педагогічно компетентних рішень у різних ситуаціях. Вчені акцентують увагу на двох моментах: а) соціальне виховання забезпечує входження людини в систему соціальних стосунків, розвиток у неї необхідних соціальних якостей; б) соціальне виховання є цілеспрямованим (чи відносно цілеспрямованим) процесом [10, 27].

Актуальність соціального виховання в контексті наукової категорії, визначаються, принаймні, ще двома обставинами. По-перше, постійною теоретичною і практичною потребою в науково-педагогічних рекомендаціях для вирішення складних, багаторівневих задач виховання, розвитку особистості в умовах педагогізації середовища і модернізації освіти, у т. ч. потребою в науково-методичному узагальненні досвіду (масового і передового) для комплексного вирішення широкого кола виховних завдань. І, по-друге, відомим розширенням сфери педагогічного регулювання є навчальні заклади, які є педагогічними центрами, які формують систему педагогічних взаємин, що включають все середовище життєдіяльності підростаючої людини.

Проведений аналіз наукової літератури з проблем соціальної педагогіки та соціального виховання дає підстави зробити деякі висновки.

На нашу думку, наведені визначення категорії «соціальне виховання» потребують деяких уточнень. По-перше, слід підкреслити, що соціальне виховання є складовою частиною соціалізаційного процесу й виступає одним з головних факторів соціалізації особистості. Як відомо, соціалізація як процес засвоєння системи знань, норм і цінностей, соціального досвіду, соціальних якостей і рис, соціальних ролей, зразків і психологічних механізмів поведінки (М.П.Лукашевич, В.Т.Солодков) здійснюється і в межах цілеспрямованого соціального формування, і спонтанно, в умовах стихійних впливів на особистість.

Соціальне виховання виступає цілеспрямованою, спеціально організованою діяльністю в цьому напрямку.

По-друге, соціальне виховання є видовим поняттям по відношенню до поняття "виховання", тобто виступає одним з його аспектів. Існує думка, що виховний процес має соціальну природу, і тому будь-яке виховання є соціальним. Ми вважаємо, що виховання, яке є, безумовно, соціальним за своєю природою, формує особистість у цілому. Соціальне виховання виступає практико-орієнтованою діяльністю щодо формування власне соціально значущих якостей, необхідних для успішної соціалізації дитини.

По-третє, соціальне виховання не можна розглядати як процес, що здійснюється виключно в інтересах суспільства й держави. З одного боку, воно покликане регулювати соціальну поведінку людини у відповідності з прийнятими нормами, з іншого – сприяти розвиткові особистості, створюючи умови для її відособлення в соціумі. Інакше кажучи, призначення соціального виховання – у забезпеченні гармонії взаємовідносин особистості й суспільства.

Проблеми соціального виховання надзвичайно актуалізуються на переломних етапах розвитку суспільства. Докорінне реформування всіх сфер життя сучасного українського суспільства супроводжується загостренням молодіжного безробіття, дитячої безпритульності, злочинності, наркоманії, посиленням соціального розшарування в молодіжному середовищі.

У нинішніх умовах виникає гостра потреба ефективної, науково обґрунтованої системи соціального виховання молоді, яка могла б захистити покоління, яке тільки вступає в життя, від руйнівних наслідків кризи, що переживає країна.

Отже, наведений аналіз наукової літератури засвідчив, що в більшості сучасних соціально-педагогічних видань спостерігається явна недооцінка значення категорії "соціальне виховання". Як правило, соціальне виховання трактується як складова частина процесу соціалізації, який і розглядається як предмет соціальної педагогіки. У результаті соціальна педагогіка виходить за проблемне поле педагогічної науки й намагається займатися питаннями, які не входять до її змісту. На нашу думку, саме соціальне виховання в широкому розумінні слова, яке є результатом стихійної взаємодії людини з найближчим життєвим середовищем й умовами цілеспрямованого виховання, а не процес соціалізації треба розглядати як предмет соціальної педагогіки [10, 29].

На нашу думку, соціальне виховання слід розглядати як цілеспрямований процес, направлений на розвиток особистості, процес, який сприяє засвоєнню системи соціальних знань, норм і цінностей, соціального досвіду й забезпечує ефективну регуляцію соціальної поведінки підростаючих поколінь. Було б неправильно вважати, що соціальним вихованням, яке характеризується цілеспрямованістю, покликані займатися тільки навчальні заклади. Ми вважаємо, що активну участь у цьому процесі повинні брати всі соціальні інститути соціалізації: сім'я, освіта, культура, релігія. Тому подальшого дослідження вимагають питання особливостей соціального виховання саме в цих соціальних інститутах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Соціальна робота / соціальна педагогіка (понятійно-термінологічний словник) / Під заг. ред. І.Д.Звереві. – К.: Етносфера, 1994. – 119 с.
2. Шептенко П.А., Воронина Г.А. Методика и технология работы социального педагога. – М.: Академия, 2001. – 298 с.
3. Безпалько О.В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях: Навч. посібник. – К.: Логос, 2003. – 134 с.
4. Гапон Ю.А. Попередні дані про вивчення впливу традицій на соціальне виховання особистості // Рідна школа. – 2004. – № 5. – С. 18-21.
5. Коваль Л.Г., Зверева І.Д., Хлебик С.Р. Соціальна педагогіка / соціальна робота: Навч. посібник. – К.: ІЗМН, 1997. – 392 с.
6. Василькова Ю.В. Лекции по социальной педагогике. – М.: Академия, 1998. – 464 с.
7. Каджаспирова Г.М., Каджаспиров А.Ю. Педагогический словарь. – М.: ВЛАДОС, 2000. – 627 с.
8. Соціальна педагогіка: Навч. посібник / За ред. А.Й.Капської. – К., 2000. – 264 с.
9. Мудрик А.В. Введение в социальную педагогику. – М.: Институт практической психологии, 1997. – 328 с.
10. Чертова К. Соціальне виховання як предмет соціальної педагогіки // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2005. – № 1. – С. 26-29.